

3 - 1995

NYCKELPOSTEN

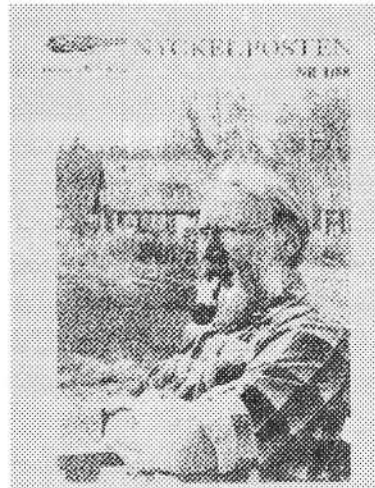
1-87

2-87

3-87

1-88

1-89

2-89

3-89

1-90

2-90

3-90

1-91

2-91

FÖRENINGEN NYCKELHARPAN

NYCKELPOSTEN 3 / 95

Upplaga 450 ex

Medlemsblad för Föreningen Nyckelharpan
Utkommer med 3 nr per år. Medlems- / årsavgift:
100:-/år för endast Nyckelposten resp 125:-/år för
fullt medlemsskap. PG nr 491 82 94-2.

Detta nummers redaktion :

Sven Nordin

Vallavägen 38, 136 41 Haninge tel 08-777 07 27

OBS !

Ny redaktion fr o m -96 :

Sture Möllerman

Riddarstigen 17A, 183 30 Täby tel 08-768 13 66

OBS !

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE :

Ordförande: Sture Möllerman

Riddarstigen 17A, 183 30 Täby tel 08-768 13 66

Föreningen Nyckelharpan styrelse:

Sekr. : Anna Karlsson, Örnens väg 44 3tr, 136 40 Haninge

Kassör: Paul Westman, Sotholmsvägen 20,
122 48 Enskede. Tel 08-649 22 09

Ledamöter: Lotta Nyholm, Ingmar Aronsson

Suppleanter: Christer Kvarne, Bertil Svensk.

Adressändring sändes till:
Bertil Svensk,
Örnens väg 44, 3tr
136 40 HANINGE

Föreningen Nyckelharpan och
Nyckelposten ber att få hälsa alla nya
medlemmar hjärtligt välkomna i föreningen !

På Nyckelpostens första och sista sida (omslaget) finner
Du alla hittills utkomna nummer. Nummer 1-87 är i
"A5"-format. Några exemplar av gamla nummer finns
fortfarande i lager, hör med redaktionen.

Avskedsgånglåt

När en avgående redaktör skall skriva några vackra ord stockas det lite i halsen. Minnen rinner på; glädje, sorg, roliga episoder, alla som ställt upp och hur det började med föreningen för mer än tio år sedan.

Man tänker tillbaka på alla vänner som skickat in bidrag i form av; byggtips, reportage, vitsar, fotosidor. Reklamontage att ha på stämmor mm. All hjälp med tryck, etiketter, kuvertering, och postandet. Massor av hjälp har redaktionen fått genom åren, STORT tack till ALLA!

Nåväl ... detta nummer blir inte nått att fälla tårar över. Ett gediget innehåll med de flesta ingredienser; såsom artikel om "sågfiol", vad händer i U.S.A. roliga (?) sidor, bildmontage från Järvastämman, gammeltidning, näcken, noter och sista delen av Tärnströms bibliografi mm, mao en hel del matnyttigt.

Jag hoppas att Ni "spottar i nävarna" och sänder in rikligt med material till nya redaktionen så att den får en flygande start. Det är väldigt viktigt för ens arbete som redaktör att få en bra start.

Vi, Ann-Mari och Sven, önskar den nya redaktören all lycka i hans framtida arbete.

Nästa manusstopp
10:e feb. -96

foto: Gård Johansson

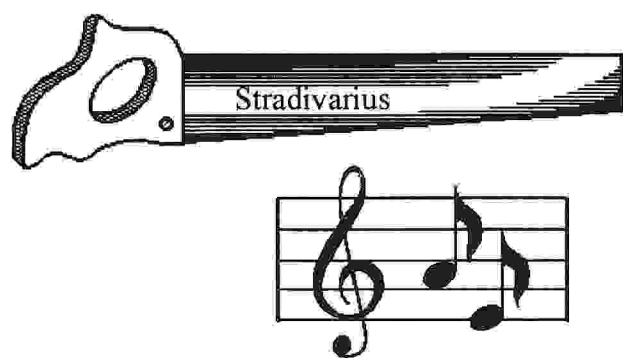
INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

- Sidan 3 . Redaktören har ordet
- Sidan 4 . Stradivarius
- Sidan 5 . Sture i U.S.A.
- Sidan 6 . Sture i U.S.A.
- Sidan 7 . Sture i U.S.A.
- Sidan 8 . Roliga sidor
- Sidan 9 . Roliga sidor
- Sidan 10. Nyckelharpstämman i Seattle
- Sidan 11. Spelkurs i Östervåla
- Sidan 12. Gammeltidning
- Sidan 13. Gammeltidning
- Sidan 14. Gammeltidning
- Sidan 15. Gammeltidning
- Sidan 16. Järvastämman i bild
- Sidan 17. Järvastämman i bild
- Sidan 18. Näcken och det övernaturliga
- Sidan 19. Näcken och det övernaturliga
- Sidan 20. Näcken och det övernaturliga
- Sidan 21. Djävulsvalsen
- Sidan 22. Izzybladet + föreningsmötet
- Sidan 23. Upprop för gamla bilder
- Sidan 24-31.

Fortsättning och avslut på

NYCKELHARPAN
en bibliografi

av
Anne-Marie Tärnström

Har du hört virtuossapel på Sandvik Stradivarius?

Den som både är intresserad av musik och verktyg och slöjd "snubblar" förr eller senare över den märkliga sågen nr 296 i Sandviks stora sortiment av sågar.

Den har visserligen tändar men den går inte att såga med. Men den går att spela på med stråke. Det kan man göra på många fogsvansar men denna såg är framtagen enbart för att spela på. Den har också fått det förpliktande och ståtliga namnet "Sandvik Stradivarius". En vanlig fogsvans har kort ton och klarar sällan en hel oktav. Hos Sandvik Stradivarius, som är rejält lång och bred, är tonen är bärig och sågen klarar dryga två oktaver. Den har funnits i sortimentet sedan 30- talet !

Med litet träning så kan man åstadkomma en ton som beskrivs som en korsning mellan sopransångerska, fiol, och vissling. Sittande klämmer man fast såghandtaget under högra låret och sågklingan böjs över det vänstra. Med en välhartsad stråke strykes den böjda sågens tandfria rygg. Tonhöjden styrs av sågens böjning och stråkens ansättningspunkt.

Såg är inget lätt instrument att lära sig spela på, det ställer krav på ett hyggligt gehör. Världen över finns det dock up-

penbarligen människor som är lockade av dess ganska stora musikaliska möjligheter. Den är ett uppskattat inslag i många folkmusikaliska sammanhang och den har även gjort gästspel inom den sk seriösa konstmusiken. Naturligtvis inbjuder musiksågen också till komiska och spexiga sceninslag

Sågen är ganska dyr, drygt 600:- och avgjort inte någon storsäljare. Men den har naturligtvis ett visst reklamvärde för Sandvik som vill hävda sin ställning som världens ledande tillverkare av handsågar. Och visst är det roligt att man ännu tillverkar denna såg som i liten upplaga alltjämt säljs över hela världen.

Det som är förvånande är sågens marginella ställning i det svenska musiklivet. I USA tycks det finnas en stark och livskraftig tradition av sågspelande. Det finns exempelvis en utgivning av skivor med såg som huvudinstrument och även festivaler med solisttävlingar. Något sådant har man inte hört talas om i Sverige. Det svenska sågspelandet förefaller också vara ofullständigt dokumenterat.

Det är då naturligt för den nyfikne att vända sig till Nyckelpostens läsekrets med en vädjan om att få ta del av all den kunskap som rimligtvis finns samlad där.

Undertecknad är intresserad att få ta del av allt som har med sågspelande att göra, berättelser och skvaller om folk som kunde eller kan spela såg, bilder, tips om inspelningar etc.

Håkan Hardenborg
Kungsgatan 37 B,
753 21 Uppsala
fax 018 - 12 68 96

Hej Sven!

Jag fick plötsligt ett infall att skriva ned några rader som kanske skulle kunna fylla ut lite tomrum i Nyckelposten.

Vid Vendelstämman i somras berättade vännen Leif Alpsjö om hur nyckelharpan sprider sig över världen. Han nämnde i sammanhanget att undertecknad skulle åka över till USA och lära ut vår ädla harpkonst till amerikanerna. Leif hade nämligen ett par dar innan fått brev från Bart Brashers i Seattle, ett brev som bl a innehöll en inbjudan från "The International Nyckelharpa Association" (INA) att delta i en "Nyckelharpa Stämman" den 26 augusti. I det bifogade programmet stod nämligen att en viss Sture H "from the heart of Sweden's Nyckelharpa province" skulle medverka. Jodå, det stämde. Pinsamt nog visste jag själv inte mycket mer än så just då, varför dom som direkt efter Leifs tillkännagivande dök på mig och ville veta mer kan ha blivit besvikna.

Idag vet jag lite mer eftersom jag kom hem från Seattle i förra veckan.

Om jag skall ta det lite mer från början så måste jag först tillstå att jag har ett arbete som ibland kan vara ganska angenämt. Jag blev för ungefär ett år sedan tillfrågad om jag ville komma till Vancouver den 22 augusti och berätta om vilka material man skall välja i tättningsringarna till dränkbara vattenpumpar. Inget särskilt upphetsande ämne tycker ni säkert, men kombinera det

med sex dagars intensivt harpspel och olika slags umgänge med trevliga spelmän och dansare så ser prognosen genast bättre ut. American Airlines tog mig via Chicago till Seattle dit jag anlände kl 5 på eftermiddagen lokal tid fredagen den 18 augusti. Bart tog emot vid flygplatsen och körde mig hem till sitt hus där jag snabbt installerade mig i eget rum och allting. Samma kväll kl 8 hämtades jag av ett par dansare för transport till "Mission Hill" och stundande "Skandinaviskt Dansparty". Tidsskillnaden på 9 timmar (när klockan är 8 på kvällen i Seattle så är den 4 på morgonen i Sverige) gjorde sig naturligtvis gällande, men det är märkligt hur pigg man kan vara så länge man har roligt.

Jag spelade ett par danspass. Man ville helst ha olika typer av polskor och hambo. Bondpolska var inga problem för de flesta. Det hade man lärt av bl a Bosse Peterzon från Uppsala. Jag testade själv att dansa "bondpolska från Viksta" och frågade ett par av dansarna hur de tyckte att det såg ut. "Du är svensk", sa dom. "Hur du än dansar så är det äkta." Hur skall man tolka ett sånt uttalande?

Springvals var däremot ganska okänt för de flesta, men inte så särskilt svårt att lära ut. Totalt var det ca 40 dansare och spelmän närvarande.

Nästa dag hade Bart lagt in någon slags spelkurs, eller "Work Shop" som det heter på språket. Vi höll till i en ofantligt flott villa med tillhörande trädgård hela dagen. Husägarna var visst på annan ort så ingen tog av sig skorna inomhus, trots att heltäckningssmattorna var nästan en dm tjocka. Även i badrummet! Jag hade 5 "elever" i min harpgrupp. (Bart hade nog dubbelt så många i sin fiolgrupp.) Först spelade jag ca 10 låter som alla bandade. Därefter vidtog omröst-

ning om vilka två jag skulle lära ut. Det blev Fan på Gräsö (Eric's version) och en Springvals efter Däcken (Ceylon), ni vet den där som fiolisterna har så svårt att hänga med på, även i USA.

På söndag kunde jag ta det lite lugnare. Då hade Bart bjudit in alla folkmusikanter på "potluck" (hemska ord dom har för knytkallas) till sitt eget hus. (Alla tog av sig skorna.) Vi åt och spelade, åt och spelade, ... både inne och ute. Bart hade nyligen fått ett stort "deck" (altan) uppfört alldeles utanför kö-

ket. Där satt vi mest för det var fint väder oxå.

Framåt kvällen skjutsade Lynn Erickson mig i sin bil till Vancouver i Kanada, dit "business-delen" av min resa var förlagd. Där avtjänade jag tre dagar av tråkiga föredrag, som bara till en del kunde kompenseras av en lättklädd Can-Can balett som underhöll oss på onsdag kväll. Jag, Lynn, ett par trevliga finnar och ett par japaner (dom var säkert trevliga dom oxå, men det var svårt att förstå vad som sa) råkade hamna alldeles intill scenen. Har ni upplevt äkta Can-Can på två meters avstånd?! Det har

jag, men det är en annan historia.

Nästa speltillfälle yppade sig (var fick jag det uttrycket ifrån) redan på torsdag kväll i Vancouver, då Lynn ordnade in mig på en annan "Scandinavian Dance" med vidhängande "potluck". Några av deltagarna hade jag redan träffat i Seattle. Det är bara ca 3 timmars bilresa och en passkontroll mellan de båda storstäderna. Även här kunde jag tydligt märka att Bosse P och andra svenskar varit före mig.

Fredagen ägnades åt ett litet industribesök på förmiddagen (man måste ju göra rätt för sitt statliga understöd) samt ett "drop in" hos numera spelkollegan Debbie på vägen tillbaks till Seattle.

Lördagen den 26 augusti skulle så äntligen den stora nyckelharpstämman gå av stapeln. Vid tiotiden skjutsade Bart mig, Lynn och en annan harpspelande svenskättling Richard till färjan som tog oss ut

till "Bainbridge Island" och "Nyckelharpa Stämman". Vi anlände lite före utsatt stämmodtid för att hinna fixa till diverse skyltar, anslå program m m.

Jag tror att Bart kommer att skriva mer om själva stämman i NP (samt om den nybildade INA), så jag nöjer mig med att konstatera att det kom 21 st av de totalt ca 65 nyckelharpspelare som bor i USA/Kanada. Längst restid hade Karin Arnesen som suttit 60 timmar i buss från Michigan! (Det är Karin som skriver så trevliga brev i NP.) Ett par tre stycken hade flugit från Californien, bl a Gail Halversen från Los Angeles. Becky

Weis och Elisabeth Foster är två andra harpspelare som oxå kom till stämman, och som jag mött i Sverige flera gånger.

Låtarna man helst ville lära sig här var Pintorpafrun efter Eric (mer om Pintorpafrun står skrivet i NP, Nr. 1-94) samt Bohlinpolskan, den som oxå brukar kallas "Hög och låg". Precis som de flesta spelmän i Sverige så tycker amerikanarna bäst om att spela polskor.

Stämman avslutades med dans, och för min del spel till dans i två pass. En helt igenom lyckad tillställning som Bart, Elizabeth och de andra organisatörerna skall ha all heder av. Vi var alla så spel- och danssugna att vi till övriga passagerares stora nöje fortsatte tillställningen på färjan tillbaka till Seattle. Dagen efter stämman var det dax för ännu en "potluck" med tillhörande spel. Den här gången hos Gina och Bill Boyd. Senare på kvällen höll jag "konsert" på "Nordic Heritage Museum". Hur det gick bör väl andra bedöma, men jag tyckte att de ca 40-50 personer som kommit verkade både glada och intresserade. Jag spelade mest låtar efter Eric och Cylon, och försökte varva med lite muntlig framställning. Bill Boyd kom fram till mig efteråt och sa: "Nu är det definitivt avgjort, nyckelharpspelare har mycket bättre historier till sina låtar än fiolspelare."

Måndag morgon gick planet tillbaka till fäderneslandet.

Tack Bart och Margereth för att ni stod ut med mig i flera dagar, och tack alla andra trevliga människor som jag träffade för att ni berikade min "konferensresa" med äkta amerikansk generositet och ett genuint intresse för min musik!

Hur många timmar som jag sammanlagt spelade under de 10 dagar som hela resan varade har jag inte en aning om, men nog får jag gå tillbaka till 70-talet och Leifs

kurser på Österby Herrgård för att erinra mig lika intensiva speldagar. På tal om Österbykurser. Jag frågade Bart när och hur han hade blivit intresserad av nyckelharpa. Han berättade att det var 1976 efter det att hans pappa, som då var professor i Engelska vid ett amerikanskt universitet (han är pigg pensionär nu) tagit ett sabbatsår och bl a åkt till Österby på harpkurs. Efter ett par sekunder inser jag att Barts pappa är den amerikan som fanns med på min första Österbykurs veckan före Österbystämman 1976. Världen är inte så stor. I varje fall inte nyckelharpsvärlden. Än så länge.

Uppsala 3/9 1995

Sture Hogmark

Hangargatan 4 Tel 018-209619,
018-183085 (arb)

753 37 Uppsala Fax 018-183572
email: sture.hogmark@teknikum.uu.se

– De va mej en smutsig fågel ?

– Lergök !

ROLIGA SIDOR

Nyckelben

- Jag drömmer om att bli riksspelman som min pappa
- Jasså, är han riksspelman?
- Nä, men han drömmer om det.

Norrmannen
hardinge fela !

I A

- Den här låten har sex korsförtecken.
- Det fiste jag väl !

(eller på engelska)

- Den här låten har sex korsförtecken.
- Thats right, I gess.

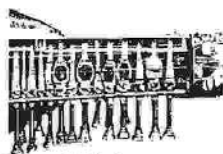

- Kom fort doktorn.
Min man har brutit benet.
- Men jag är doktor i musik.
- Utmärkt.
Det är där borta vid pianot, som han har brutit benet.

- Jag tycker bättre om nyckelharpa än piano.
- Spelar DU piano?
- Näe !
Jag jobbar på en flyttfirma.

fotnot

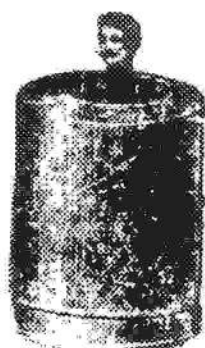
1/4 harpa

- Det var en slug komposition.

- Ja den är av List !

Till sist var det basisten som hade köpt en ståfela för 3500:-

Men i deklarationens avdrag tog han naturligtvis upp ett basbelopp !

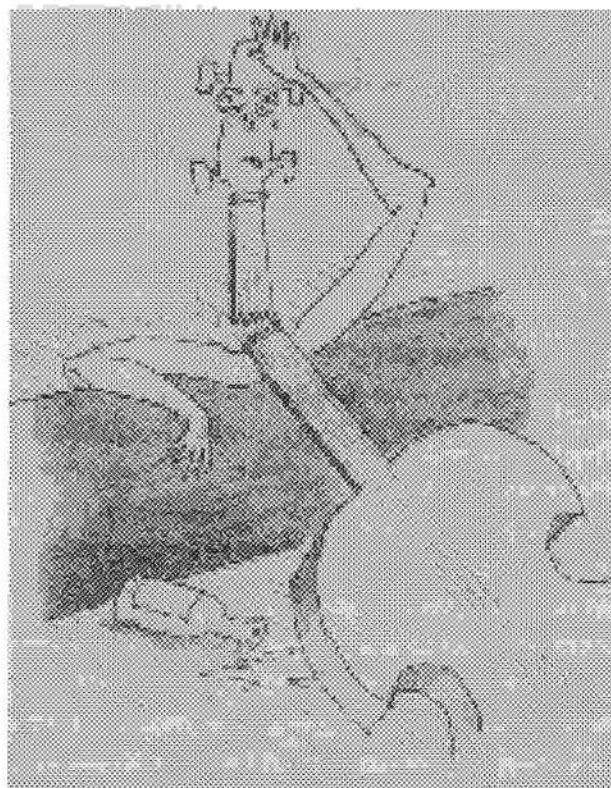
Träningskabin
för nybörjare på
nyckelharpa

Träningskabin
för övning av
fotstamp

Träningskabin
för avvänjning
av knavertittning

När cellon vaknade upp i orkesterdicket
kände han att stämningen var lite avslagen.
(ur Bruksanvisningen Nr 14 -93)

- Är den här flöjten till salu ?
- Ja, det är en säljflöjt !

Visste du att Per, tandläkarn, hade
komponerat en polska ?

Ja, du menar
Karies Pers polska !

Veckans krumelur

Det är konstligt:
Hemma i bygden
kallade man ho-
nom fyllehund.
Sen flyttade han
till stan — och
där kallas han
playboy.

Hans Lindberg.
Sollentuna

ur Hemmets Journal

En ingenjör, som syssla-
de med arbetsstudier, ha-
de för första gången varit
på symfonikoncert. Efter-
åt skrev han några rader
till dirigenten:

"Inte för att jag vill upp-
träda som angivare, men
det kanske kan intressera
er att veta, att mannen
som slår på triangeln bara
spelar när ni tittar på
honom."

Mats Harder, Lund

ur Hemmets Journal

Veckans värsta

Trålfiskare — betalar dom STIM-pengar?

Sven Nordin, Saltsjöbaden

ur Hemmets Journal

NYCKELHARP- STÄMMA I SEATTLE U.S.A.

Den 26-27 augusti 1995 ordnades den första nyckelharpstämman i U.S.A. Det var Mr Bart Brashers i Seattle som var arrangör för denna unika händelse. Platsen hette Bainbridge i Puget Sound. 20 st nyckelharpor plus ett antal fioler hade kommit för att få uppleva lite av "stämno-stämningen".

Sture Hogmark hade utlärning av låtar så allt var precis som Sverige. Dansare hade förstås också kommit både från när och fjärran.

Bart Brashers, Seattle

Det fanns en som hade åkt 5000 miles i 6 dagar för att delta vid stämman!

Utförligare reportage kommer kanske i ett senare nummer av Nyckelposten.

red.

Birgitta Wallin låter meddela följande:

1. Folkmusikanter är varmt välkomna till textilateljén Köpmangatan 7, Gamla stan, Stockholm. Här kan man t ex beskåda en av Ceylon Wallins Gille-harpor, lyssna på CD:n Roslagslåtar och titta i boken med samma namn innehållande bl a noter till 62 av låtarna ur familjen Wallins repertoar. Telefonnummer 08/10 25 00 eller 641 00 95.
2. I lilla Paris, den trevliga kvarterskrogen på Renstiernas gata 30, Söder, Stockholm spelar Ellge Jacobsson, Sven Nordin och Henry Wallin Roslagslåtar onsdagen den 1 november kl 20.30. Buss 46, 48.
3. Sven Nordin o Henry Wallin spelar nyckelharpa o fiol på B. Wallin textilutställning i galleri Svarta Soffan, Skånegatan 79, Nytorget, Stockholm. Söndag 5 november kl 13.00. Buss 46, 48, 59.
4. Henry Wallin o Ulf Klasén har kurs på förstämman i Uppsala 28/10.

SPELKURS
 17-19 november
 tema BOHLINLÅTAR
 på
 ASPNÄS KURSGÅRD
 Östervåla (5 mil norr om Uppsala)

Vi samlas fredag kl 18.00
 Anmälan senast 1 nov., bindande.
 Kostnad 750 kronor, betalas på plats.

På lördagskväll kommer Kurt Tallroth
 att närvara och vi kommer även att
 prova på att dansa Bondpolska.

Välkomna !

Kursledarna: Jan Bohlin, 0292/310 32 Tommy Lindholm, 018/25 38 45
 Ulla Vinterbäck, 018/54 04 97

Här följer ytterligare en artikel ur serien "gammeltidningar".

Denna gång är artikeln tagen ur
UPSALA NYA TIDNING julnumret 1949

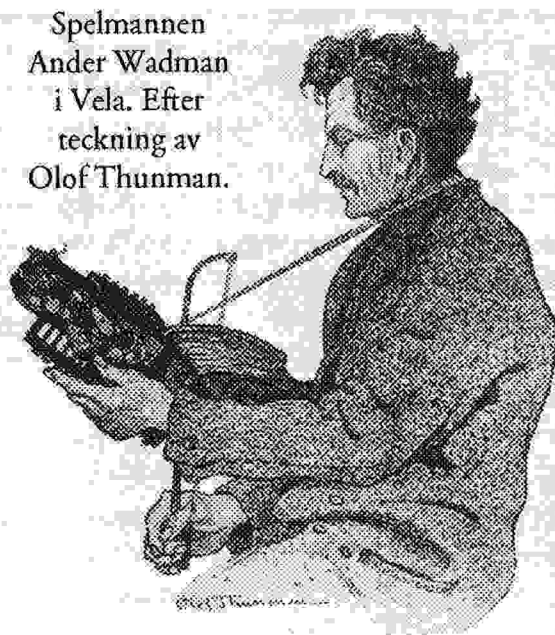
NYCKELHARPAN OCH NYCKELHARPSPELET I GAMLA TIDER OCH NU

Av director musices Sven E. Svensson

Då den gamle uplandsspelmannen Andrew Anderson i Chicago på sin ålderdom berättade för sin son om sin upländska ungdom och musiken i sin hembygd, kallade han det instrumentet han då trakterade för "harpa".

I sina anteckningar om fadern tillägger sonen: "Det var tydligen inte en vanlig amerikansk harpa utan en svensk, som spelades med stråke. Nu är emellertid nyckelharpan inte alls någon harpa i ordets internationella betydelse (ett instrument, där resonansbotten bildar en ram, inom vilken strängarna är utspända). De tidigaste avbildningarna av nyckelharpor gäller tydligen ett instrument besläktat med fidlan, det gitartliknande instrument, varmed minnesångare som Tannhäuser och Walter von der Vogelweide i det nuvarande Österrike och det gamla Franken ackompanjerade sina kärlekssånger för 700 år sedan. Fidlan var en av föregångarna till senare tiders fiolininstrument, men nyckelharpan följde inte denna utvecklingsgång. I stället anslöt den sig till formen på en annan av fidlans avkomlingar, nämligen till violan, vars form var utvecklad något århundrade tidigare än fiolens, alltså på 1400-talet. Det enda instrument av violans familj, som ännu regelbundet förekommer i orkestern, är kontrabasen. Det är lätt att övertyga sig om att en nyckelharpa till sin form, men naturligtvis inte till storleken, är mera lik en kontrabas än en fiol.

Spelmannen
Ander Wadman
i Vela. Efter
teckning av
Olof Thunman.

Det för nyckelharpan mest karakteristiska draget är emellertid det, att strängarna inte som på fioler och violer förkortas genom att strängen trycktes mot gripbrädan med fingertopparna. I stället har den ett tangentsystem. Tangenterna, nycklarna, som är placerade vid instrumentkroppens högra sida och sträcker sig in under spelsträngarna är i ändarna försedda med små pinnar, som från sidan pressas mot strängen och förkortar denna, då man trycker in tangenten. På detta sätt kommer endast den del av strängen som ligger mellan pinnen och stallet att vibrera.

Nyckelharpan har emellertid ett systerinstrument, hjulgigan eller liran. Denna har liksom nyckelharpan ett tangentsystem, men skiljer sig från denna genom att strängarna sättes i rörelse medelst ett hartsat hjul, som gnider mot strängarna, och inte med en stråke. Under medeltiden tycks liran ha varit ett högre ståndsinstrument. Den kallades ursprungligen organistrum, senare sinfonia eller chifonie. I fransktalande länder lånade den från 1500-talet namnet av violan, som då ännu var ett ganska nytt och aktuellt instrument, och kallades vielle, som den ännu heter i Frankrike. Den tycks emellertid så småningom ha förlorat sin karaktär av ett den förnåmades världens instrument. Detta antyder åtminstone de tyska benämningarna. Det vedertagna namnet på liran i Tyskland är Drehleyer, d.v. s. en lira, som skötes med vev. Senare fick den emellertid heta Bawer- eller Bettlerleyer (bond- eller tiggarlira). I Frankrike blev viellen de kringvandrande savoyardernas instrument och trakteras ännu av kringvandrande spelmän i södra Frankrike. Under 1700-talet blev viellen emellertid ännu en gång salongsmässig, och i musikhistoriska museer och samlingar kan man finna rokokovieller i det allra utsöktaste lyxutförande med inläggningar av pärlmor och elfenben. I vad mån viellen och nyckelharpan har inverkat på varandras utveckling vet man knappast någonting om. Att de båda instrumentens tangent-

sprungligen organistrum, senare sinfonia eller chifonie. I fransktalande länder lånade den från 1500-talet namnet av violan, som då ännu var ett ganska nytt och aktuellt instrument, och kallades vielle, som den ännu heter i Frankrike. Den tycks emellertid så småningom ha förlorat sin karaktär av ett den förnåmades världens instrument. Detta antyder åtminstone de tyska benämningarna. Det vedertagna namnet på liran i Tyskland är

Drehleyer, d.v. s. en lira, som skötes med vev. Senare fick den emellertid heta Bawer- eller Bettlerleyer (bond- eller tiggarlira). I Frankrike blev viellen de kringvandrande savoyardernas instrument och trakteras ännu av kringvandrande spelmän i södra Frankrike. Under 1700-talet blev viellen emellertid ännu en gång salongsmässig, och i musikhistoriska museer och samlingar kan man finna rokokovieller i det allra utsöktaste lyxutförande med inläggningar av pärlmor och elfenben. I vad mån viellen och nyckelharpan har inverkat på varandras utveckling vet man knappast någonting om. Att de båda instrumentens tangent-

mekanismer har gemensamt ursprung, torde dock vara ovedersägligt.

Vår nyckelharpas ursprung är mycket mindre klart än viellens. Man kan visserligen anta, att det instrument, som under medeltiden i Tyskland kallades Schlüsselfiedel, spelades med stråke som vår nyckelharpa och inte med hjul som viellen. Säkert vet man det dock inte, eftersom man inte har kunnat finna någon tidigare avbildning av en stråknyckelharpa utanför Sverige än den, som återfinnes i Martin Agricolas "Musica instrumentalis deudsch" från 1528. Den enda kända tidigare avbildningen överhuvud kan vi finna i Häverö kyrka, en målning från något av 1400-talets sista årtionden med en ängel som spelar ett nyckelharpsliknande instrument med stråke. Vi upplänningar vill ju därför gärna kalla nyckelharpan ett uppländskt instrument. Emellertid är denna målning inte i och för sig något obestridligt bevis på att konstnären, om det nu var Albertus eller någon annan målare av hans skola, har lärt känna detta instrument i Upland. Han kan nämligen ha haft någon utländsk förlaga. Någon sådan har man emellertid inte hittills lyckats finna. Själv har jag noggrant genomskökt Biblia pauperum, som här närmast skulle komma ifråga, men har inte där funnit något nyckelharpsliknande instrument, som har kunnat tjäna konstnären till förebild.

Om vi alltså inte med säkerhet kan påstå, att nyckelharpan ursprung är uppländskt eller ens svenskt, så är dess förankring här starkare än någon annanstans. Man har visserligen funnit enstaka exemplar av instrumentet både i Hälsingland och Dalarna, ja även i Östergötland. T. o. m. i Norge har den funnits under namn av Lökkeleje. Ingenstädes synes dock nyckelharpan ha förekommit så allmänt som i Upland och enkannerligen i vallonbygderna omkring Österby och Leufsta. Det finns en tradition i dessa trakter, att vallonerna vid sin invandring under 1600-talet skulle ha medfört vieller från sin vallonska hembygd i det nuvarande Belgien. När de här i Upland lärde känna stråken, med vilken allmogen trakterande sina fidlor eller gigor eller vad de nu hade för stråkinstrument, fann de, att stråken gav större möjligheter till rytmiskt spel än hjulet. Man tog därför bort hjulet och lärde sig hantera viellen med stråke. Även om detta mycket väl kan vara en efterhandskonstruktion, så behöver traditionen inte därför vara orim-

lig. Den utesluter inte ens möjligheten, att nyckelharpan kan ha funnits i Sverige som högre stånds-instrument redan under medeltiden.

Karaktéristiskt för de senaste två århundradenas nyckelharpa är resonanssträngarna, d. v. s. de strängar, som är placerade så att de vid spelet inte vidröres av stråken utan klingar med genom vibrationer från stallet i luften. Enligt Tobias Norlind skulle dessa resonanssträngar på nyckelharpan ha kommit till under 1700-talet. Det skulle i så fall vara den salongsmässiga rokokoviellen eller möjligen rokokons modeinstrument *virole d'amour* som vore förebilden (liksom för den norska hardingfela, som fick sina resonanssträngar vid denna tid). Emellertid har flera andra folkliga stränginstrument haft resonanssträngar långt tidigare, och det är inte omöjligt, att sådana kan ha förekommit på andra nyckelharpor än dem, som händelsevis råkar finnas bevarade i museerna.

Ännu för några få årtionden sedan betraktades nyckelharpan som en folkloristisk kuriositet, dömd att försvinna inom kort. Tobias Norlind påpekar ännu i andra upplagan av sitt musiklexikon (1927—30), att mollmelodier knappast är utförbara på en nyckelharpa. Dessutom kan man inte undvika, att de för nyckelharpan karaktäristiska bordunsträngarna (på g och c) ständigt måste surra med, vilket så snart man lämnar c-dur, åstadkommer olidliga dissonanser mot melodin. Med tillhjälp av de 19 tangenterna kunde man dock på de två melodisträngarna (a1 och c1) åstadkomma såväl c-durs som f-durs och g-durs tonförråd, ja, med någon skicklighet även d-durs och t. o. m. d-molls. Detta var dock den förbättrade typ av instrumentet, som vid början av 1800-talet konstruerades av en sergeant Söderstedt vid Ullfors bruk i Tierp. Denna typ kallades för "silverbasharpan" för att skilja den från den äldre och betydligt enklare "kontrabasharpan". Strängarna på dessa äldre instrument var gjorda av hoptvinnat silke. Sedan länge har man emellertid övergått till tarm- och stålsträngar för melodisträngarna och silver- eller kopparöverspunna tarm- eller stålsträngar för bordunerna.

Det är inte omöjligt att nyckelharpan vid det här laget skulle ha varit en ren kuriositet om inte under de senaste årtiondena hade framträtt en rad musikaliskt begåvade nyckelharpspelare som tillika var skickliga instrumentbyggare. Den främste reforma-

torn på nyckelharpbyggandets område efter Söderstedt torde ha varit den för något år sedan avlidne August Bohlin. Han utökade tangenternas antal till 33, varigenom det blev möjligt att spela i praktiskt taget vilken tonart som helst. Dessutom skar han stallet mera välvt, varigenom man kunde undvika, att bordunerna klingade med på andra ställen än där de passade harmonin.

Före Bohlin hade en kromatisk nyckelharpa konstruerats av organisten Mats Wesslén i Österlövsta. Om detta instrument, som nu förvaras i Musikhistoriska museet i Stockholm, har varit Bohlins förebild, är ovisst. Wesslén dog 1878. Bohlin kan alltså knappast ha sett hans instrument i funktion, även om han naturligtvis kan ha studerat det i museet.

Fr. o. m. Bohlin visar även själva instrumentkroppen tendenser att överge den gamla violtypen och bli mera fiolliknande. Hos de äldre nyckelharporna bestod instrumentkroppen av en urgrävd trädstam, över vilken man limmade ett välvt granlock. Numera bygger man nyckelharpor med botten, lock och sarger i olika stycken, alltså på samma sätt som på fiolen, även om sargerna proportionellt är mycket högre än på en vanlig fiol. För att inte tonen skall bli matt och glanslös i tonarter med många förtecken, stämmer man numera resonanssträngarna så att de ej blott förstärker tonerna i c-, g- och f-dur, utan man har resonanssträngar även för tonerna ess (diss), giss (ass), fiss (gess) och ciss (dess).

Efter Bohlin har instrumentet ytterligare förfinats av en rad skickliga spelmän och instrumentmakare. Bland dessa må nämnas Eric Sahlström i Tobo, Thore Zetterström i Tierp samt Sven Tallroth och Oskar Larsson i Upsala. Den förstnämnde har lyckats åstadkomma ett instrument fritt från alla de nackdelar, som tidigare vidlådde nyckelharpan. Hans instrument är klangskönt och till sin

karaktär närmast påminnande om rokokotidens ädla modeinstrument *viola d'amour*. Denna reformerade nyckelharpa skulle mycket väl kunna användas även i konstmusikaliska uppgifter, allra helst som Sahlström och hans kolleger numera har bytt ut den äldre korta stråken med utåtböjd stång, vars tagel spändes med tummen, mot en stråke konstruerad efter samma principer som den moderna fiolstråken. Det har naturligtvis inte kunnat undvikas, att dessa förändringar av instrumentet har setts med oblida ögon av spelmän och nyckelharpsentusiaster, som anser, att den reformerade nyckelharpan har förlorat sin typiska rustika karaktär, då man har möjligheter undvika att "storbasen" bildar en underton under melodin i vilken tonart denna än må röra sig. Detta kan tas med ro. Hade inte nyckelharpan förbättrats och

förädlats, skulle dess tid vid det här laget varit förbi. Nu är det inte omöjligt, att nyckelharpan kommer att gå en renässans tillmötes, kanske inte bara som ett karakteristiskt folkligt instrument utan måhända även i konstmusikaliska uppgifter.

De nyckelharpor, som byggdes för något 50-

tal år sedan, representerade tydligen en i viss mån urartad typ. De som ännu finns kvar av dessa instrument har en ful och konstlös form, som motverkar klangens ädelhet. De är dessutom oftast ytterst illa intonerade, d. v. s. nycklarna avdelar inte strängen på rätta ställen. Intervallerna blir därför orena. Det är otänkbart, att de melodier som för ett århundrade sedan och ännu längre tillbaka i tiden komponerades för nyckelharpa av de klassiska upplandsspelmännen, Byss-Kalle (Karl Erson Bössa, d. v. s. Boussard), Mårten Blank och hans son Erik, Anders Andersson i Gåsvik (Väddö), Jan Klar i Harg, Matts Erson i Träske, Olof Karlstedt i Harg, Jan Nilsson i Börstil, Jan Jansson i Gillberga (Tolfta), "Spel-Gustaf" från Söderfors, Anders Persson i Backa, Gulamålaviten m. fl. med fördel skulle ha kunnat utföras på dessa surriga, skramliga och illa

intonerade instrument. Även den nyckelharpspelare — han hette Langenberg — som 1832 uppträdde som solist i en för nyckelharpa bearbetad violin-konsert av Mayseder, måste ha haft ett bättre instrument till förfogande.

Den både spel- och instrumentbyggartekniska tillbakagång, som nyckelharpan undergick under 1800-talets senare hälft, var tydligen en följd av det allmänna förfallet hos folkmusiken under denna tid. De religiösa väckelserörelserna vid 1800-talets mitt härjade svårt bland spelmännen, som ofta var större syndare än annat folk men också lätttrölgare och mera mottagliga för omvändelse. Fiolens sinnesretande toner och nyckelharpans eggande rytmer ansågs vara särskilt farliga för själaron. De nyomvända slog sönder dessa djävulens verktyg, skaffade sig psalmodikon eller cittra som ackompanjemang till sina sammankomster kanske t. o. m. ha spelat på ett orgelharmonium. Den stora repertoaren av klassiska 16-delspolskor glömdes bort, och det var endast enstaka exemplar, som traderades över till kommande generationer av det fåtal spelmän som återföll i synd. Den nya generationen som växte upp, skaffade sig inte fioler och gjorde sig inte nyckelharpor utan lade sig istället till med dragspel, ett instrument, som på den tiden endast var mäktigt de allra enklaste dur-melodier, och som dessutom var bundet vid en enda tonart. På dessa instrument var en gammal storpolska knappast utförbar. Den nya generationen blev i stället hänvisad till den enklare och banala hambopolskan, som ofta visade drag av den mellan-europeiska polka-mazurkan, eller till mer eller mindre triviala valser, polkor och marscher. När den gamla nyckelharpan någon gång förekom, var det ofta som ackompanjemanginstrument till klarinett eller fiol. Det är alltså inte så underligt, att det konstfulla nyckelharpspelet gick tillbaka och att nyckelharpspelarna förlorade sin teknik och spelstil. Bland de få som vid sekelskiftet ännu uppehöll den gamla spelstilen och bevarade de gamla låtarna, var de två, som nämnes av Karl-Peter Leffler i uppsatsen Om nyckelharpspelet på Skansen (i Bidrag till vår odlings häfder nr 6 1899), Johan Edlund i Harg och Jonas Skoglund i Tolfta. Det är egentligen först under de senaste 20 åren de gamla klassiska låtarna åter har kommit till heders, huvudsakligen genom de redan nämnda spelmännen

Sahlström, Tallroth, Zetterström och Larsson, som alla mer eller mindre har tagit arv efter August Bohlin. Spelet på den reformerade nyckelharpan har emellertid inte stannat vid att åter låta de klassiska låtarna komma till heders. Den nuvarande generationens spelmän har berikat repertoaren med ny musik som visserligen bevarar många drag av den klassiska spelmansmusiken i Upland men också visar tecken till en teknisk och stilistisk utveckling, som räddar nyckelharpspelet från att bli en uteslutande museal angelägenhet.

Insänt av Ingemar Aronsson.
Tack för bidraget! red

Till salu

Säljes:

Mungiga, smidd i november 1992 av munnharpesmeden Knut J. Tveit, Rysstad, Norge. Ej använd.

Samt två kassetter av Bjørgulv Straume:

1. "Opplæringskurs i munnharpespel"
 2. "Luftslaget" – mungigelåtar och kveding
- Allt för endast 800:- ! (inkl. frakt)

Barbro Andersson

Bergvägen 12

FIN-22410 Godby

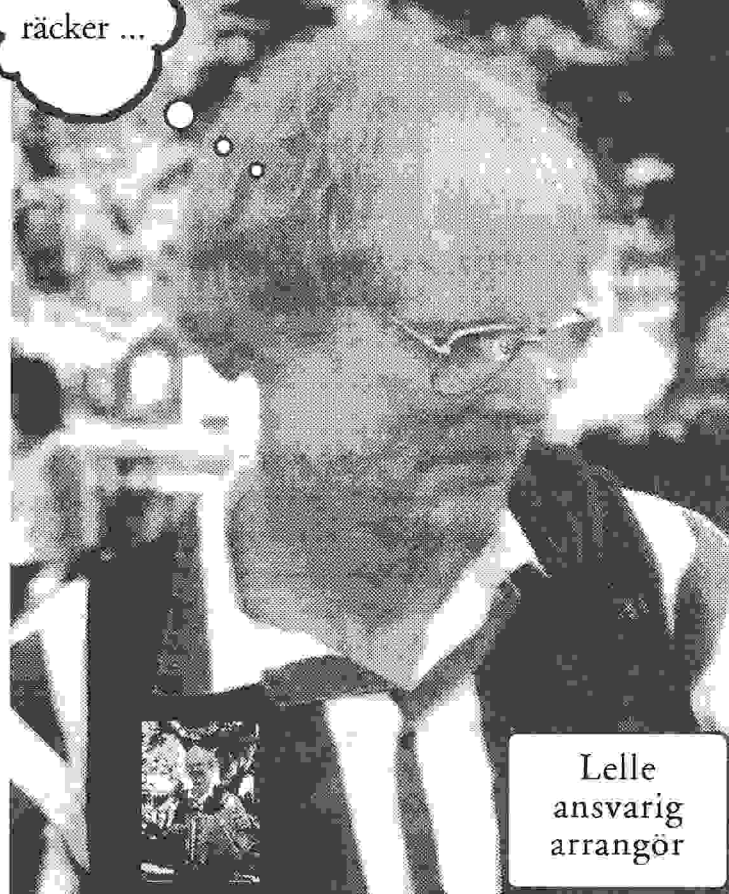
Åland

tel: 009358-2841314 (från Sverige)

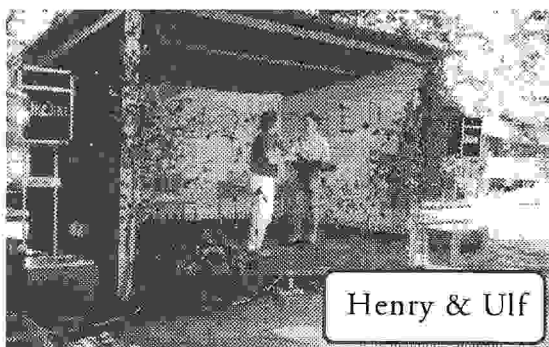

Järvastämman äter en succé !

Undrar
om
mackorna
räcker ...

Lelle
ansvarig
arrangör

Henry & Ulf

Musikglädje.
Mycket folk.
Kultur för ung
och gammal.
Sol bad och picknick.

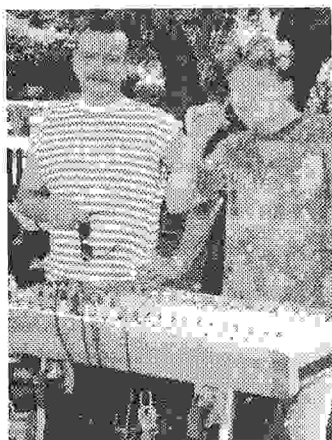

Trollrike-Spelmän
spelar till dans

Elis
yngste deltagaren

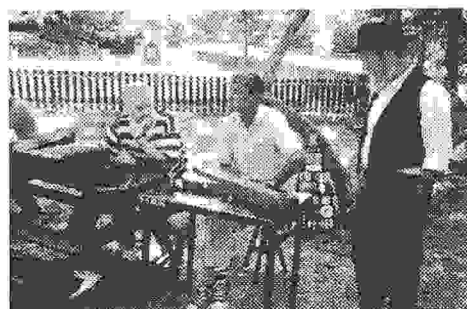

Ljudteknikerna Kaj och Per: "Inte för mycket ljud utan det ska vara musik."

Bra rattat !
Cittran hördes
i allspelet.

Vems är foten?

Många
"kändisar"
syntes i vimlet
bl a

Per Furå
Anders Eklund

Hunden
"Båtsman"
(inte Däck)

Henry Wallin

foto
Ann Mari Nordin

Håkan Anette Catharina serverar
och för svenska spelkulturen vidare

Från Chicago kommer Bengt
Rydberg med fru och väninna

Ingvar Jörpeland spelar
vackert på sin silverbasharpa

Näcken i Häverö kyrka, 1475

Quällens gullmoln fästet kransa.
 Älfvorna på ängen dansa,
 Och den bladbekrönta Näcken
 Gigan rör i silfverbäcken.

E.J. Stagnelius "Necken"

Näcken och det övernaturliga

Det har i allmänhet ansetts vara gåtfullt att "storspelmännen" kunnat förvärva en så enastående spelskicklighet och ur sina fioler locka fram de mest trollska toner.

Folktron menade att spelmännen på något mystiskt och övernaturligt sätt skulle ha kommit i besittning av sin spelkonst. De skulle rent av ha haft självaste "Näcken" till läromästare. Med denna inledning hämtat ur Louise Hagbergs Storspelmän och trollfioler vill jag fortsätta vidare på ämnet om näcken i gammal folktrö. (Nyckelposten 1-93).

Vad har han för betydelse jämfört med den folktrö vi har i dag när det gäller övernaturliga väsen och det övernaturliga i musik och spel? I trosberättelserna finns många beskrivningar på hur man hört och sett näcken som en mansgestalt, musicerande vid vatten. Ett ensamväsen med hotande och ondskefull makt. En farlig och förvillande musikanter. Det övernaturliga i hans väsen markeras med nakenhet och långt skägg. Många är de berättelser som beskriver hur man sett honom i olika skepnader: en liten gubbe satt på en sten och slog med hälarna ner i vattnet; som en ung vacker man; gammal man med grått eller vitt skägg. Eller har man hört honom spela: "Jag har hört näcken spela fiol, så fin musik har ej hört, minns den än".

Ett välkänt drag i äldre traditionsberättelser förutsätter en kännedom om det supranormala och en övning eller beredskap för att få uppleva ett slags varseblivning. – Man känner, ser, hör någonting märkvärdigt och varseblir att detta inte hör till det naturliga. Människans rädsla för det okända i naturen skapar det magiska landskapet – man ska vara försiktig vid vatten och vattendrag, vid midnatt dygnets mörkaste tid, under kvällen och morgonen. Man har hört hans musik.

Näckens musik beskrivs som vacker och berusande men uppfattas som farlig. Man kunde inte låta bli att dansa, musiken och dansen hade en sinnlig kraft som påverkade människorna. Musiken uppfattas som ett kännetecken på det övernaturligas närvaro i en osäker situation.

Det var också farligt att lära sig spela av näcken, fiolen kunde bli förtrollad så att spelmannen inte kunde sluta spela. De dansande kunde inte sluta dansa om inte någon kunde hjälpa dem genom att skära av strängarna på fiolen med en kniv.

Det fanns spelmän som efter mötet med näcken spelade någon av de tolv älvapolskorna. Kunde de inte sluta i rätt tid, det blev fler och fler älvapolskor, spelade de ihjäl sig, de blev förtrollade. Elfa-leken "af hvilken blott tio skiftningar (repriser) må spelas ... ty elfte omslaget efter skiftet, så begynner han sjelf att dansa". – Strömkarns polska ... Den fjortonde reprisen vågade han aldrig spela, ty då dansade allting.

Vad beror det på att näcken ansågs ha sådana naturliga förutsättningar? Näcken som naturväsen är en varelse motsvarig människan. Som väsen framträder de försedda med vilja, auktoritet och makt. Men de skiljer sig från människan därför att de vet det människor inte vet, de gör det som människor inte förmår och besitter en kraft som är utöver det vanliga. Därför spelar näcken så underbart bra och utses i folktron som läromästare i musik. Bygdespelmannen påstod ofta att han lärt sig spela av näcken.

Vidare i folktron trodde man att vid passerandet av vattendrag eller utnyttjandet av rinnande vatten, vid bron eller vid kvarnen fanns det anledning till möten med näcken: "När hon gick över bron hörde hon från böljorna en musik så härlig, ej tidigare kunnat drömma om något så härligt, så underbart".

Det finns många anledningar till att få uppleva det överkliga. Spelman anlitas på somrarna till spel vid dansbanorna och på vintern vid baler. På dessa baler kunde dansen hålla på till morgonen. Det berättas om en känd spelman att han blev allt mer och mer energisk i sitt spel och ville aldrig sluta. Här minns man många tidiga morgnar när den spelsugne mannen viftade med stråken uppmanande de trötta gästerna att vara med i sista dansen och sen en till och sen en till.

Danssalen hade fönster mitt emot varandra. Det svaga ljuset från lamporna blandades med den uppgående solens inträngande strålar och gav en spöklig och överklig stämning. Alla mörka kläder lyste grå av damm. Ansiktena såg vita och glåmiga ut.

Hur beskrivs då mötena med näcken? Sin konst lär näcken ut åt personer som stämmer möte med honom vid midnatt den farligaste och därmed magiska tiden, näckens speltid mellan klockan tolv och två på natten. Tre torsdagskvällar i rad och helst skulle det vara vid ett norrinnande vatten. I supranormala sammanhang hade vädersträcket "norr" en ond och därmed farlig betydelse. Tors dag var förr i tiden en helgdag och ansågs ge magiska krafter åt händelser den dagen och likaså en magisk styrka åt själva mötet. Till ritualen hörde också att spelmannen skulle ta med sig en död svart katt eller en färbog eller hästkött som gåva till näcken i den oftast farliga undervisningen av sin musiklärare - som stundom uppträdde med svans och hof om foten, hvilket som man vet, äro säkra kännetecken på "den lede".

Sjelva den musik, man lär av näcken, har magiska egenskaper eftersom den är identisk med näckens egen musik. Den låter vacker, har ibland en vemodig karaktär. "Dä va de fineste toner. Något vackrare kunde ingen människa tänka. Musiken lät djup och sorgesam. ... såsom ägande en underbar ljufhet".

"... den underbara musiken, en stilla och vacker melodi, den var så finstämd och spröd, att det nästan gjorde ont i bröstet att höra den. Tonerna gick rakt in i själen ...".

Betecknande för musiken är att den kommer från den tid då sådan musik fyllde en levande tradition i folks liv.

Det övernaturliga i nutida musik, vad vi idag vet om det som låter magiskt och övernaturligt i musiken har sin naturliga förklaring.

I boken *Psychology of music* beskrivs musiken utifrån ett vetenskapligt synsätt. Vår hörsel och vårt sinne särskiljer olika instrument och toner, angenäma eller oangenäma, inrättar förmågelser av volym tonomfång, hör en del tonhöjdsförskjutningar men inte alla, lägger till toner för att fylla ljudbilden. Detta är det verksamhetsområde musikpsykologin handlar om och där Carl E. Seashore testar den musikaliska förmågan. Tonhöjdsförskjutningarna eller vibratot, egentligen små snabba förskjutningar hos tonen, bidrar till att i hög grad levandegöra tonen och ge den en personlig färg.

Vad beror då den vackra musiken på, enligt vetenskapen? Tonen i musiken har tre viktiga fysikaliska grundegenskaper. För det första är det stämman som anger tonen, **tonhöjden**, beroende av vibrationens hastighet, svängningstal, frekvens lika med det tal som anger ljudkällans vibrationshastighet per sekund.

För det andra är det **tonljudstyrkan** som beror på ljudvågornas amplitud lika med storleken på de avvikelser från viloläget som varje svängande molekyl gör. Med molekyl menas den grupp av atomer som bildar en självständig enhet i tonen.

För det tredje är det tonens **klangfärg** eller rörelse, beroende på tonens frambringande som; ansats, antal och styrka av de övertoner som blandar sig med grundtonen.

Övertoner. Vid frambringandet av en ton vibrerar ljudkällan i allmänhet inte bara i den våg som svarar mot dess egenton utan samtidigt även i ett antal mindre vågor. De bildade bitonerna kallas för harmoniska övertoner. Dessa varierar i urval och intensitet vilket bidrar till den viktigaste faktorn för den sk klangfärgen och är av stor praktisk-musikalisk betydelse.

Seashore beskriver vidare att när vi i tanken föreställer oss musik är kanske hörselns bildspråk det mest framstående kännetecknet för musiksinnen. Det visar förmågan att höra musik och att återskapa, bearbeta och lägga till de aktuella fysiska ljuden i musikaliskt hörande.

Som exempel på detta kan här nämnas då en spelman uttrycker det, på tal om att man förr trodde på näcken men att man numera vill spela som en storspelman:

"Det är det man kunde höra näcken spela, porlandet, inte bara bäckens porlande eller inte bara forsens toner utan också vad som blir i örat och i sinnet rent mentalt. När jag spelar ser jag bilden på den spelman som komponerat låten, ser jag honom framför mej, hur han spelar och hör hur hans musik låter, de låtar han spelade."

Och så fortsätter vi med den vetenskapliga synen på vacker musik. Sonansen eller **tonkvaliteten**, den upplevda sammansmältningsgraden hos olika harmoniska intervaller och samklanger av toner, visar att när vi hör att en musikalisk ton har många övertoner, märker vi att sammansmältningen bildar en mycket invecklad stegring beträffande tonhöjd och styrka. Det är här uppenbart att alla samtidiga övertoner betar sig som en egenton (det mystiska i näckens musik och i storspelmannens virtuosa spel).

Till den vackra musiken hör också de magiska egenskaper som följde med fiolen sedan spelmannen lärt sig spela av näcken. Fiolen är ingalunda gammalt som folkligt instrument och längre tillbaka i tiden har näcken spelat harpa och blåst i horn. Vissa låtar kunde emellertid inte spelas annat än på en särskild trollfiol.

Man kunde själv tillverka en trollfiol genom att förfärdiga den av "trollträ", sådant trä som vuxit på kyrkogårdar, likaså göra strängsadeln av en död människas ben tagen därifrån också.

Men även stämning och hantering av instrumentet är viktigt. Det framkommer vid omdömet om spelmannen Anders Anderssons framträdande vid Vigelsbo tävling 1909 om vilket en tidnings-skrubent gjorde i ett uttalande:

Nyckelharpans djupa resonanstoner understöddes av spelmannens taktfasta stampningar. En klockren stämning av strängarna, felfri intonering för tangenterna, tekniken gränsar till virtuositet, aldrig ett felgrepp. Till beskrivningen läggs att Anders Anderssons spel var mycket lekande och uppfyllt av drillar och andra tekniska finesser.

Sammanfattningsvis kan vi föreställa oss att den onde och straffande näcken visar på levnadsförhållandena i gamla tiders bondesamhällen. En symbolisk representant för samhällets normer, värderingar och idéer. Likaså kan vi se de myti-

ska näckentraditionerna i samband med upplevelser av ett väsen i anslutning till vatten och under speciella omständigheter. Traditionsberättelserna skildrar en mängd situationer där olika personer upplever närvaron av en övernaturlig varelse som oftast benämns näcken.

Vi har sägner om det övernaturliga i det gamla bondesamhället som avspeglade en världsbild där folktrons väsen och föreställningar om magi var levande.

Jämför vi detta med de moderna sägnerna med övernaturligt innehåll visar det sig att de är påfallande få. Livskraftigast har spökt traditionen varit. Tron på spöken har överlevt tron på naturväsen.

Det finns också vid sidan av alla sägner om spöken, berättelser som handlar om egna eller bekantas oförklarliga upplevelser. Det gäller en del mer eller mindre stereotypa sägner om UFO dvs rymdfarkoster och om parapsykologiska fall. Bland föreställningar om UFO möter vi Messia-stanken i en ny form; de utomjordiska besökarna är representanter för en kultur som nått längre än vår och som vill hjälpa oss att rädda jorden från undergång.

Citat och kommentarer:

Ann-Mari Liliegren-Nordin

Referenslitteratur:

Nordiska museets och ULMAS folkminnessamlingar. Uppteckningar

Olof Andersson: Hur svenska låtar kom till;
Maja Bergstrand: Näckens som musikaliskt väsen;

Louise Hagberg: Storspelmän och trollfioler;

Bengt af Klintberg: Folksägner i dag;

Sven Lannergård: Hökhuvud bygd och människor;

Ebbe Schön: Älvor vättar och andra väsen;

Carl E. Seashore: Psychology of music;

Jochum Stattin: Näcken-Spelman eller gränsvakt?

"Detsägs att den som lärt sig spela av näcken jämrar sig alldeles förskräckligt".

Trollharpa

Djävulsvalsen.

Lappfjärd, Dagsmark.

Till en danstillställning skulle en gång den lede själv infunnit sig. Sedan han uppmanat spelmannen att spela en viss valsmelodi, gick han att dansa med den flicka som dansade bäst och hon var för övrigt också den fåfängaste. De dansade och dansade. Spelmannen kunde ej upphöra att spela. Hennes fötter lämnade blodspår där de dansade fram i rasande fart över golvet. Slutligen lyckades någon skära av strängarna på fiolen, men flickan sjönk död till golvet. I förbittringen gjorde Hin en volt, slog fotsulorna mot taket och blev hängande med huvudet nedåt, medan alla skyndsamt lämnade dansstugan.

Genom att strängarna avskuros, blev förtrollningen bruten, vilket var orsaken till den ledes förbittring.

Det berättas att en spelman, «Mattfolk-Hettj», när han en sommarnatt återvände hem till Lappfjärd från Tavastland, där han spelat fiol vid någon tillställning, skulle sett fan själv sitta på en sten på «Dragåsen» (belägen mellan Lappfjärd och Storå socken) och spela en polska på fiol. Knappt skulle han vetat att det var hin, om inte den ena foten varit en hästfot.

I anslutning till dessa berättelser publiceras följande polska, spelad av Gustaf Hellman, Lappfjärd Sälby, «Tå Fan dansa bejnä å sä på Tavast-åsin» (S. L. S. 109, 30 a.).

Rurik Nylund.

Föreningsmötet den 10:e oktober

Föreningsmötet avlöpte helt enligt föreslagen dagordning.

Beslut fattades om oförändrad medlemsavgift.

Till valberedning valdes:
Kjell Wigfors
Claus Gomer

Stadgeförslaget godkändes och skall upp på kommande årsmöte och där godkännas för att "vinna laga kraft".

Protokoll kan erhållas från styrelsen om så önskas.

Vi var sju (7) gubbar som kom denna gång. Ingen speciell gäst var det denna gång men det blev en hel del trivsamt spel ändå...

Förra spelträffen blev en spontan succé, för Henry Wallin dök upp helt oväntat och tillförde naturligtvis en hel del matnyttigt för oss som var där bl a "fotstampets ädla konst". Det var synd om alla som INTE var där... och på en tidigare träff var Gösta Sandström med vänner där, så att det lönar sig att komma till våra spelträffar även om det inte är annonserat någon speciell gäst!

Till min stora förvåning så var det flera stycken som på senaste mötet inte visste vad "Izzy-bladet" var för något.

Nu råder redaktionen bot mot detta och presenterar ännu en gång denna förmåliga tidning.

Informationsbladet & Tidningen "Folklore Centrum" är en skrift där

man hittar allt om arrangemang i hela Sverige såsom stämmor, danskvällar, konserter, utställningar etc.

Det finns en hel del annonser om nyutkomna skivor och kassetter.

Folkmusikprogram i Sveriges radio P2 finns listat månad för månad.

Tidningen utkommer åtta (8) gånger per år och kostar 100:-/år.

Postgironummer: 85 81 85 - 2

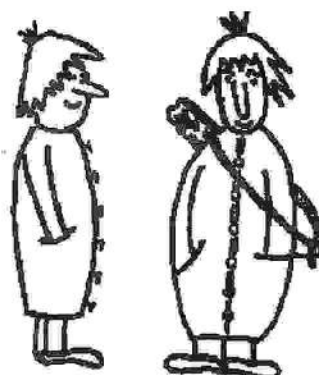
Mer upplysningar kan fås av Izzy Young själv på telefon: 08 643 46 27 (även fax).

Besöksadress: Wollmar Yxkullsgatan 2 på Söder i Stockholm.

I Izzy:s butik finns det massor av information, skivor, böcker, kassetter, tidningar mm det är verkligen värt ett besök. Ring innan för säkerhets skull.

SN

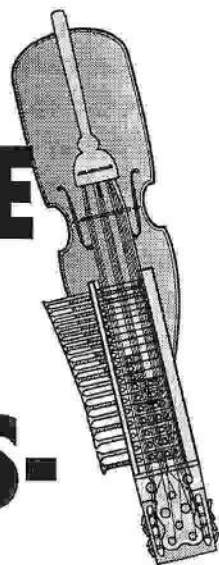
Tagelman & Son

– Varför se
det omöjliga
i det möjliga!

– Tänkvärt...

NYTT UTSEENDE PÅ VÅRT MEDLEMS- BLAD.

Nästa nummer av vår medlems-tidning kommer i samband med ny redaktion även att byta utseende. Det innebär att all redaktionell text kommer att sättas med två olika typsnitt: Garamond i "brödtext" och fet Futura i rubriker. Hur det kommer att se ut framgår av denna artikel.

Ett rikt bildmaterial i form av väl tilltagna foton kommer att ytterligare höja kvalitén på tidningen.

Innehållsmässigt kommer det ej att ske några större förändringar. Reportage från stämmor, resor och konserter. Byggtips. Låtuppteckningar. Lyssnat på. Insändare. Allt av intresse för nyckelharpsentusiaster. Mycket beror även på vad som kommer till redaktionens kännedom.

Det är därför av stor vikt att så många som möjligt hör av sig eller sänder in material i form av texter, foton eller annat material.

Ansvarig utgivare för tidningen blir nu föreningens ordförande. Redaktionen kommer att bestå av flera medarbetare med ansvariga utgivaren som samordnare och grafisk formgivare.

Material till tidningen sändes nu till:

FÖRENINGEN NYCKELHARPAN
O/O STURE MÖLLERMAN
RIDDARSTIGEN 17A, 183 30 TÄBY.

Redaktionens telefonnummer dagtid är 08 - 463 32 14, kvällar och helger 08 - 768 13 66.

TEKNISKA SPECIFIKATIONER

Tidningen kommer som tidigare att framställas med Macintosh-dator i programmet PageMaker. Bilder tas emot både i form av svart/vita- och färgfoton eller diabilder men trycks slutligen som svart/vita. Texter vill vi helst ha som maskinskrivna manus eller på diskett med bifogad utskrift, men kontakta då först redaktionen, så inga misstag uppstår i datakommunikationen. Detsamma gäller om bilder skickas i digital form.

Formatet på vårt medlemsblad blir som nu, A4. Satsytan blir 188 x 260 mm och spaltbredden 90 mm.

Nyckelharpsbilder!

I förhoppningsvis många familjealbum ligger intressanta bilder med nyckelharpsinnehåll som sällan ser dagens ljus. Jag går och funderar på att sammanställa en bok om nyckelharpan i text och bild. Nog vore det bra om så många som möjligt av de spelmän vi kanske bara känner till namn också kunde få göras synliga.

Bilderna kan jag antingen fotografera av direkt på plats, eller låna för duplicering i ett laboratorium. Välkommen att ringa mig på tel 08-778 29 73 och berätta, eller skriv under adress: Tullingebergsvägen 15, 146 45 Tullinge.

Ett exempel på en litet finare ateljébild syns här. Men en vardagligare bild kan vara lika intressant. – Vet förresten någon vilka som avporträtteras?

Per-Ulf Allmo

59.

Olsson, John, Rytmiska särdrag i det uppländska polskespelet. // Sumlen. - ISSN 0346-8119. - 1982, s. 85-98

ÄO: REPERTOIR, SPELTEKNIK

60.

Olsson-Flintberg, Kurt, Något om nyckelharpan och dess byggnad = Something about the Keyed fiddle and its construction and making. // Slöjd och ton. - 1979, s. 5-6, 11-13, 22-24

ÄO: INSTRUMENTBYGGE, KONSTRUKTION, TRÄSLAG

61.

Patera, Paul, Nyckelharpan. // Tidsspegel : Medborgarskolans tidsskrift. - 1980:4, s. 2-5

ÄO: KURSVERKSAMHET, JINDER ÅSA

62.

Rooth, Hetty, Träklang : intervju med instrumentbyggaren Ingvar Jörpeland. // SIA : Skogsindustriarbetaren. - 1983: , s. 26-28

63.

Strinnholm, Eva, Nyckelharpa - musik för änglar och djävlar. // Stadsanställd. - 1985:15, s. 24-25

ÄO: BYGGTEKNIK, MEDELPAD, TRÄSLAG

Ann.: Samtal med byggaren Lennart Sundström om byggteknik, nyckelharpan historia samt funktion i en spelmiljö långt från Uppland.

63.

Ternhag, Gunnar, Spelman, kompositör, byggare. Eric Sahlström, nyckelharpan mästare. // Hemslöjden. - 1986:2, s. 5-6

ÄO: INSTRUMENTBYGGE, SAHLSTRÖM ERIC

65.

Wang, Michael, Nyckelharpspionjärer i Kalifornien. // Hembygden. - 1989:4, s. 6-7

ÄO: INSTRUMENTBYGGE, USA

66.

Österholm, Peo, Nyckelharpsfolket - ny väckelserörelse. // Folket i Bild. - 1990:18, s. 12-13

67.

Österholm, Peo, Nyckelharpslåtar i höghusens skugga: i Stor-Stockholm hålls varje år inte mindre än 20 spelmansstämmor. // Svenska Dagbladet. - 1991-06-30

ÄO: JÄRFÄLLA, NYCKELHARPSGILLE, SPELMANSSTÄMMOR

• ÖVRIGA MEDIA •

68.

Jonas Skoglund [nyckelharpa][ljudupptagning]. - Fonografrulle inspelad omkr. 1920 av Yngve Laurell.
Överförd till grammofonskiva, Caprice CAP 1317 p1985
ÄO: REPERTOIR, SKOGLUND JONAS

69.

Nordin, Sven, Nyckelharpspelmän i norra Uppland [Videoupptagning]
Stockholm : Musikmuseet?, 1988?. - Urval av originalfilmer, inspelade av Jan Ling 1963-1964. Finns för
utlån på Musikmuseet.
ÄO: REPERTOIR

70.

Roslagslåtar : Albin, Ceylon och Henry Wallin [Ljudupptagning]/ Albin Wallin [fiol, trall], Ceylon
Wallin [nyckelharpa], Henry Wallin [fiol]
2 CD. - Inspelningar gjorda 1969-1984. - p1994?
ÄO: REPERTOIR, ROSLAGEN, WALLIN ALBIN, WALLIN CEYLON, WALLIN HENRY

71.

Sjöberg, Tommy, Svensk folkmusik på skiva och kassett 1954- [databas]
Linköping, 1990. - Uppdaterad 1993. Finns på Svenskt visarkiv
ÄO: FOLKMUSIK SVERIGE

72.

Tid för trä : xylofon och nyckelharpa [videoupptagning]
Stockholm : utbildningsradion, 1988 . - (Tid för trä, program 7). - Tio minuter långt avsnitt
ÄO: INSTRUMENTBYGGE, JINDER CURT, JINDER ÅSA, TRÄSLAG
Ann.: Om byggaren Curt Jinder, med tyngdpunkt på trä och olika träslags betydelse vid instrument-
bygge. Åsa Jinder provspelar ett nybyggt instrument.

• PERSONREGISTER •

Numren hänvisar till posterna i bibliografin.

Alpsjö, Leif	Nyckelharpan - ett folkets instrument	58
Alpsjö, Lillemor	Nyckelharpan - ett folkets instrument	58
Byss-Calle (Carl Ersson Bössa)	Bysskalle, Älvkarleby	6
	Byss-Calle	20
	Uplands-spelmannen, Byss-Calle-nummer	33
Bössa, Carl Ersson se Byss-Calle		
Edlund, Johan	Om nyckelharpospelet på Skansen	29
Ersson Jan se Gulamålaviten		
Gulamålaviten	Gulamålaviten	5
Jansson, Fridolf	Nyckelharpan	24
Jinder, Curt	Att locka fram nyckelharpan's själ	55
	Tid för trä	72
Jinder, Åsa	Åsa blev Sveriges yngsta riksspelman...	43
	Nyckelharpan är som sköna jeans	44
	Det enda hon förlorat är schlager...	47
	Åsa, 24 år, riksspeleman...	48
	Min dröm är att få åtta barn	57
	Tid för trä	72
Johansson, Olov	Han håller harpan högt	50
Jörpeland, Ingvar	Träkläng. Intervju med...	62
Lundin, Herold	Nyckelharpan i Järfälla 1972-1987	31
Mosse-Fridolf Jansson se Jansson, Fridolf		
Sahlström, Eric	Eric Sahlström, Tobo	14
	Boken om Eric Sahlström	22
	Eric Sahlström. Ett spelmansporträtt...	25
	Gösta Sandström om sin vän...	42
	Eric Sahlström - ett musikaliskt geni...	56
	Spelman, kompositör, byggare	64
Skoglund, Jonas	Om nyckelharpospelet på Skansen	29
	Fonografrulle	68
Sundström, Lennart	Nyckelharpa - musik för änglar och...	63
Wallin, Albin, Ceylon, Henry	Roslagslåtar	32
	Roslagslåtar (ljudupptagning)	70
Poster som behandlar fler än tre enskilda spelmän	Uppländske spelmän under fyra...	8
	Folkmusikfolket	18
	Nyckelharpofolket	19
	Nyckelharpspelmän i norra Uppland	69
	Svensk folkmusik på skiva och kassett	71

• ORTREGISTER •

Landskapet Uppland ej medtaget, då det förekommer i många av posterna.

Dalarna	Nyckelharpan i Dalarna inte riktigt...	53
Järfälla	Nyckelharpan i Järfälla 1972-1987	31
	Nyckelharpslåtar i höghusen skugga	67
Lilla Edet	Nyckelharpans vandring genom Sverige	10
Lövstabruk	Nyckelharpan-ett folkets instrument	58
Medelpad	Nyckelharpa - musik för änglar och...	63
Roslagen	Nyckelharpan	24
	Roslagslåtar	32
	Roslagslåtar (ljudupptagning)	70
Stockholm:		
Skansen	Om nyckelharpospelet på Skansen	29
Tallkrogen	200 timmar med djävulens instrument	46
USA	Nyckelharpspionjärer i Kalifornien	65
Västmanland	Svenska låtar, Västmanland	2
Älvkarleby	Bysskalle, Älvkarleby	6
	Byss-Calle	20

• ÄMNESORDSREGISTER •

Numren hänvisar till poster i bibliografin.

SPELMÄN är ej upptaget som ämnesord, inte heller KROMATISK NYCKELHARPA, då dessa "ämnen" förekommer i de flesta poster.

Akustik	Nyckelharpans akustik	15
Avbildningar	Musikmotiv i svensk kyrkokonst	3
	Svenska folkmusikens historia...	17
Byggbeskrivning	Kromatisk byggbeskrivning...	23
Byggteknik	Nyckelharpans akustik	15
	Nyckelharpa-musik för änglar...	63
Folkmusik Europa	Europas musikhistoria : folkmusiken...	9
Folkmusik Sverige	Bibliografi över svensk musiklitteratur	4
	Klingande Sverige	7
	Folkmusik i Sverige	13
	Folkmusikfolket	18
	Nyckelharpofolket	19
	Nyckelharpan (Ling)	27
	Svensk folkmusik på skiva och kassett 1954-	71
Historik	Fioler : kulturhistoria och byggnadsteknik	11
	Shepherd's delight	12
	Svenska folkmusikens historia...	17
	Nyckelharpofolket	18
	Nyckelharpan (Epel)	24
	Nyckelharpan (Ling)	27
Ikonografi	Musikmotiv i svensk kyrkokonst	3
Instrumentbyggare	Eric Sahlström, Tobo	14
	Nyckelharpofolket	19
	Boken om Eric Sahlström	22
	Nyckelharpan (Epel)	24

Instrumentbygge	Fioler : kulturhistoria och byggnadsteknik	11
	Nyckelharpan som samtidsföreteelse	41
	200 timmar med djävulens instrument	46
	Att locka fram nyckelharpan's själ	55
	Något om nyckelharpan och dess byggnad	60
	Spelman, kompositör, byggare	64
	Nyckelharpspionjärer i Kalifornien	65
	Tid för trä	72
Konstruktion	Nyckelharpan's akustik	15
	Svenska folkmusikens historia...	17
	Kromatisk nyckelharpa	23
	Nyckelharpan (Epel)	24
	Nyckelharpan (Ling)	27
	Nyckelharpan nu och då	28
	Nyckelharpan i nytt ljus	40
	Något om nyckelharpan och dess byggnad	60
Kursverksamhet	Nyckelharpan's vandring genom Sverige	10
	Nyckelharpan i Järfälla	31
	Nyckelharpan som samtidsföreteelse	41
	200 timmar med djävulens instrument	46
	Nyckelharpan (Patera)	61
Kyrkmålningar	Musikmotiv i svensk kyrkokonst	3
Läromedel	Spela nyckelharpa 1-3	21
	Att spela nyckelharpa	26
Musik (allmänt)	Sohlman's musiklexikon	16
Musikteori	Att spela nyckelharpa	26
Nomenklatur	Nyckelharpan's akustik	15
Notläsning	Spela nyckelharpa 1-3	21
Nutidshistorik	Nyckelharpan's vandring genom Sverige	10
	Nyckelharpan i nytt ljus	40
	Silverbasharpa eller kromatisk harpa?	45
Nyckelharpsgille	Nyckelharpan i Järfälla	31
	Nyckelharpslåtar i höghusens skugga	67
Nykonstruktion	Harpolek	52
Repertoire	Svenska låtar : Uppland	1
	Svenska låtar : Västmanland	2
	Shepherd's delight	12
	Byss-Calle	20
	Om nyckelharpospelet på Skansen	29
	Upländsk folkmusik	30
	Roslagslåtar	32
	Ritmiska särdrag i det uppländska...	59
	Jonas Skoglund	68
	Nyckelharpspelmän i norra Uppland	69
	Roslagslåtar (ljudupptagning)	70
Silverbasharpa	Byss-Calle	20
	Silverbasharpa eller kromatisk harpa?	45
Spelmanslag	Nyckelharpan's vandring genom Sverige	10
	Nyckelharpan som samtidsföreteelse	41
	Nyckelharpan i Dalarna inte riktigt...	53
Spelmansstämmor	Folkmusikfolket	18
	Nyckelharpslåtar i höghusens skugga	67
Spelteknik	Spela nyckelharpa 1-3	21
	Att spela nyckelharpa	26
	Roslagslåtar	32
	Ritmiska särdrag i det uppländska...	59
Sågner	Gulamålaviten	5
	Byss-Calle	20

Trekvartsharpa	Kromatisk nyckelharpa : byggbeskrivning	23
Träslag	Något om nyckelharpan och dess byggnad	60
	Nyckelharpa - musik för änglar och djävlar	63
	Tid för trä	72
Typologi	Nyckelharpofolket	19
	Nyckelharpan (Ling)	27
	Nyckelharpan nu och då	28
	Nyckelharpan i nytt ljus	40

• NYCKELHARPAN - TESAUROS •

AKUSTIK

AVBILDNINGAR

SN Äldre avbildningar, ej
fotografier

NT KYRKMÅLNINGAR

RT IKONOGRAFI

Byggare USE INSTRUMENTBYGGARE

BYGGBESKRIVNING

UF Ritning

BT INSTRUMENTBYGGE

Bygge USE INSTRUMENTBYGGE

BYGGTEKNIK

NT NOMENKLATUR

TRÄSLAG

RT INSTRUMENTBYGGE

KONSTRUKTION

FOLKMUSIK EUROPA

BT MUSIK

NT FOLKMUSIK SVERIGE

FOLKMUSIK SVERIGE

BT FOLKMUSIK EUROPA

NT SPELMANSLAG

SPELMANSSTÄMMOR

SPELMÄN

Historier USE SÄGNER

HISTORIK

RT NUTIDSHISTORIK

IKONOGRAFI

RT AVBILDNINGAR

INSTRUMENTBYGGARE

UF Byggare

INSTRUMENTBYGGE

UF Bygge

Instrumenttillverkning

NT BYGGBESKRIVNING

RT BYGGTEKNIK

Instrumenttillverkning USE INSTRUMENTBYGGE

KONSTRUKTION

NT NYKONSTRUKTION

RT TYPOLOGI

BYGGTEKNIK

KURSVERKSAMHET

RT NUTIDSHISTORIK

KYRKMÅLNINGAR

BT AVBILDNINGAR

Låtar USE REPERTOIR

LÄROMEDEL

MUSIK(allmänt)

NT FOLKMUSIK EUROPA

MUSIKTEORI

MUSIKTEORI

BT MUSIK

NT NOTLÄSNING

NOMENKLATUR

SN Instrumentbygges vokabulär

BT INSTRUMENTBYGGE

NOTLÄSNING

BT MUSIKTEORI

NUTIDSHISTORIK

SN Nyckelharpan's expansion,
speciellt under de senaste årtiondena

RT HISTORIK

NYCKELHARPSGILLE

BT SPELMANSLAG

NYKONSTRUKTION

SN Försök med utveckling av
kromatisk nyckelharpa, framför
allt fyrradig harpa

BT KONSTRUKTION

TYPOLGI

REPERTOIR UF Låtar

Ritning USE BYGGBESKRIVNING

SILVERBASHARPA
BT TYPOLOGI

SPELMANSLAG
BT FOLKMUSIK SVERIGE
NT NYCKELHARPSGILLE

SPELMANSSTÄMMOR
BT FOLKMUSIK SVERIGE

SPELMÄN
BT FOLKMUSIK SVERIGE

SPELTEKNIK
SN Även stämning av strängarna

SÄGNER UF Historier

TREKVARTSHARPA
BT TYPOLOGI

TRÄSLAG
BT BYGGTEKNIK

TYPLOGI
RT KONSTRUKTION
NT KROMATISK NYCKELHARPA
NYKONSTRUKTION
SILVERBASHARPA
TREKVARTSHARPA

Förkortningar:

SN = SCOPE NOTE = förklaring och förtydligande av ämnesordet
BT = BROADER TERM = vidare, bredare term
som finns bland ämnesorden
NT = NARROWER TERM = smalare term
som finns bland ämnesorden
RT = RELATED TERM = besläktad term
UF = USE FOR = används i stället för...
USE = använd istället...

NYCKELPOSTEN

3-91

1-92

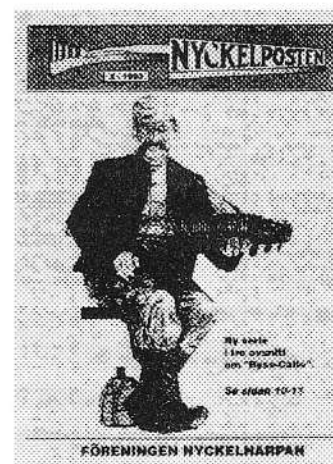
2-92

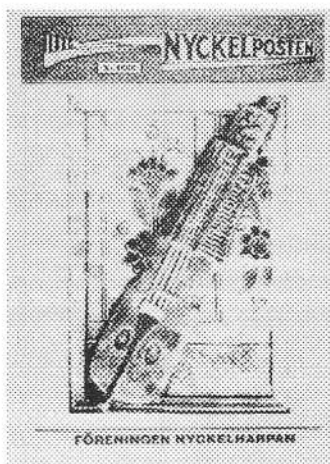
3-92

1-93

2-93

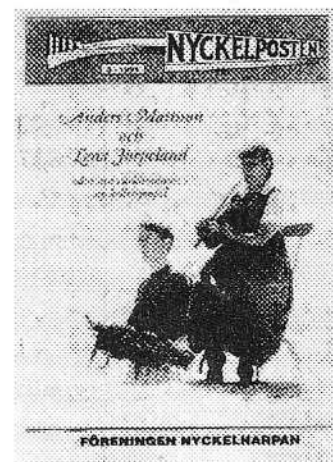
3-93

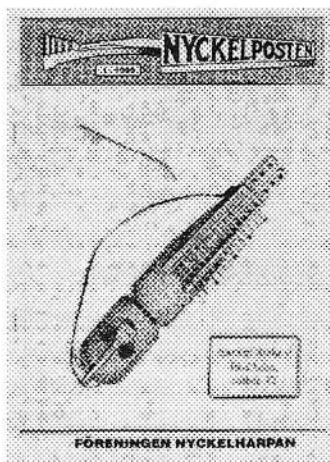
1-94

2-94

3-94

1-95

2-95